कवष ऐलूषः। इन्द्रः। जगती, ६-९ त्रिष्टुप्

प्र सु ग्मन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वराँ अभि षु प्रसीदतः।
अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत्सोम्यस्यान्धसो बुबोधति॥ १०.०३२.०१

धियसानस्य- धारणायुक्तस्योपासकस्य। सक्षणि- सेवायाम्। सु- सुष्ठु। ग्मन्तौ- गच्छन्तौ स्वाश्वौ प्राणप्रतीकौ। प्र- इन्द्रो बलाधिदेवता प्रेरयति। वरेभिः- वरणीयैर्मार्गैः। प्रसीदतः- प्रसन्नस्योपासकस्य। वरान्- श्रेष्ठान् मन्त्रान्। अभि- अभिलक्ष्य। सु- सुष्ठु आगच्छतु। यत्- यदा। इन्द्रः- परमेश्वरः। सोम्यस्य अन्धसः- रसम्। बुबोधति- अनुभवति। तदा। अस्माकम्- नः। उभयम्- अभ्युदयनिःश्रेयसात्मकं धर्मम्। जुजोषति- सेवते ॥१॥

वीन्द्र यासि दिव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्टुत।
ये त्वा वहन्ति मुहुरध्वराँ उप ते सु वन्वन्तु वग्वनाँ अराधसः॥ १०.०३२.०२

इन्द्र- ईशनाधिदैवत। दिव्यानि रोचना- दिव्यलोकान्। वि यासि- विशेषेण गच्छसि। पुरुष्टुत- बहुभिः स्तुत। पार्थिवानि रजसा- भौमान् लोकान्। वि- विशेषेण गच्छसि। ये। त्वा- भवन्तम्। मुहुः। अध्वरान्- ध्वररहितकर्माणि प्रति। उप वहन्ति- प्रापयन्ति। ते। अराधसः- असंसिद्धान्। वग्वनान्- मन्त्रैः संभक्तॄन्। मन्त्रोपासकानिति भावः। नः। सु- सुष्ठु। वन्वन्तु- संभजन्ताम्॥२॥

तदिन्मे छन्त्सद्वपुषो वपुष्टरं पुत्रो यज्जानं पित्रोरधीयति।
जाया पतिं वहति वग्नुना सुमत्पुंस इद्भद्रो वहतुः परिष्कृतः॥ १०.०३२.०३

पुत्रः- तनयः। पित्रोः। जानम्- चित्तजातं सद्भावनम्। अधीयति- यथा अध्येति तथा।वपुषो वपुष्टरम्- अतीव रूपवत्तरम्। मे- मम। तत्- तदुपासनम्। छन्त्सत्- इन्द्रः कामयताम्। जाया- पत्नी। सुमत्- साध्व्या। वग्नुना- वाचा। पतिम्- भर्तारम्। वहति- यथा निर्वहति तथा। पुंसः- पुरुषोत्तमस्येन्द्रस्य। भद्रः- कल्याणः। वहतुः- वहनशीलः सोमः। परिष्कृतः- तदर्थं संस्कृतः ॥३॥

Dr. Rangani

तदित्सधस्थमभि चारु दीधय गावो यच्छासन्वहतुं न धेनवः।

माता यन्मन्तुर्यूथस्य पूर्व्याभि वाणस्य सप्तधातुरिज्जनः॥ १०.०३२.०४

यत्- यदा। धेनवः। वहतुम्- धनं यथा। न- धारयन्ति तथा। गावः- चिद्रश्मयः। शासन्- उपासकमनुशासनं कुर्वन्ति। तदा। यूथस्य- देवयूथस्य। पूर्व्या- प्राचीना। माता- मन्त्रभूता वाग्भूता जननी। यत्- यदा। मन्तुः- मननशीलस्य भवति। सप्तधातुः- भूरादिसप्तभूमिकाधारकः। जनः- उपासको जनः। वाणस्य- स्तोत्रमयस्य मन्त्रस्य धारको यदा भवति तदा। तत्। चारु- सुन्दरम्। सधस्थम्- देवयजनसदनम्। अभि- अभितः। दीधय- उद्दीपय ॥४॥

प्र वोऽच्छा रिरिचे देवयुष्मदमेको रुद्रेभिर्याति तुर्वणिः।

जरा वा येष्वमृतेषु दावने परि व ऊमेभ्यः सिञ्चता मधु॥ १०.०३२.०५

देवयुः- देवकामः। वः- युष्मदर्थम्। प्र- प्रकर्षेण। पदं अच्छ- स्थानमभिलक्ष्य। रिरिचे- पृथग्भवति। एकः- इन्द्रः। रुद्रेभिः- मरुद्भिः प्राणविशेषैः। तुर्वणिः- वेगी सन्। पदम्- अस्मत्स्थानम्। याति- गच्छति। जरा- स्तुतिः। येषु। अमृतेषु- अमरणशीलेषु देवेषु। दावने- दाने सफला भवति। ऊमेभ्यः- तेभ्यो रक्षकेभ्यो देवेभ्यः। वः- यूयम्। मधु- सोमं रसम्। सिञ्चत ॥५॥

निधीयमानमपगूळ्हमप्सु प्र मे देवानां व्रतपा उवाच।

इन्द्रो विद्वाँ अनु हि त्वा चचक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम्॥ १०.०३२.०६

निधीयमानम्- निक्षिप्तम्। अप्सु- मूलशक्तिधारासु। अपगूळ्हम्- अन्तर्हितमग्निं सर्वभूतहितक्रतुम्। मे- मह्यम्। देवानाम्- द्योतनशक्तीनाम्। व्रतपाः- धर्मपालक इन्द्रः। प्र- प्रकर्षेण। उवाच- अब्रवीत्। इन्द्रः। विद्वान्- ज्ञानी सन्। त्वा अनु- भवन्तमनु। चचक्ष- ददर्श। अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो। तेन- अमुना त्वया। अनुशिष्टः- शिक्षितः। अहम्। आगाम्- देवसवितारमात्मानं प्राप्नुयाम् ॥६॥

अक्षेत्रवित्क्षेत्रविदं ह्यप्राट् स प्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः।

Dr. Rangani

एतद्वै भद्रमनुशासनस्योत स्रुतिं विन्दत्यञ्जसीनाम्॥ १०.०३२.०७

अक्षेत्रवित्- क्षेत्रविषये अज्ञः। क्षेत्रविदम्- क्षेत्रं जानन्तमेव। अप्राट्- पृच्छति। हि- खलु। क्षेत्रविदानुशिष्टः- क्षेत्रं जानता शिक्षितः। सः। प्रैति- प्रकर्षेण गच्छति। अनुशासनस्य- योगानुशासनस्यैव। एतत्- इयं गुरुपरम्परैव। भद्रम्- कल्याणी। उत- अपि च। अञ्जसीनाम्- ऋजुमार्गेण गन्तव्यानाम्। स्रुतिम्- मार्गम्। विन्दति- लभते॥७॥

अद्येदु प्राणीदममन्निमाहापीवृतो अधयन्मातुरूधः।

एमेनमाप जरिमा युवानमहेळन्वसुः सुमना बभूव॥ १०.०३२.०८

अद्य- इदानीम्। प्राणीत्- अग्निः सर्वभूतहितक्रतुश्चेष्टितोऽभवत्। इमा अहा- एतानि दिनानि दैवीः प्रज्ञाः। अममन्- मननं कृतवान्। मातुः- अदितेः प्रकृतेः। ऊधः- रसम्। अपीवृतः- तेजःपरिवृतः सन्। अधयत्- अपिबत्। ईमेनम्- एतमुपासकम्। युवानम्- तरुणम्। आ- मर्यादया क्रमेणेति भावः। जरिमा- मध्ये मरणं विना जरा। आप- अग्निप्रसादादाप। अहेळन्- अक्रुध्यन्। वसुः- संपद्भूतोग्निः। सुमनाः- शोभनचित्तः। बभूव- अभवत्॥८॥

एतानि भद्रा कलश क्रियाम कुरुश्रवण ददतो मघानि।

दान इद्वो मघवानः सो अस्त्वयं च सोमो हृदि यं बिभर्मि॥ १०.०३२.०९

कलश- कलावन्। कुरुश्रवण- उपासकानां श्रोतः श्रुतिभूत। मघानि- संपदः। ददतः- प्रयच्छतस्तुभ्यम्। एतानि- इमानि। भद्रा- कल्याणानि। क्रियाम- कुर्मः। सः- असाविन्द्रः। मघवानः- हे हव्यवन्तः। वः- युष्माकम्। दानः- दानमयः। अस्तु- भवतु। हृदि- हृदये। यम्। बिभर्मि- धारयामि। अयम्- स एषः। सोमः- रसश्च। दानः। अस्तु॥९॥

Dr. Ranganji